

Kunst en Fascistisch Genot

Jonas Staal

Dank allereerst Neske, voor het organiseren van deze belangrijke avond. En aan Karin en Charl voor hun mooie gesprek.

“Kijk nu eens naar het Nederland van vandaag. Lees de reacties van lezers bij artikelen in *De Telegraaf*. Zie de uitzendingen van twee nieuwe omroepen in Nederland, WNL en Powned, beide eigendom van *De Telegraaf*. (..) En zie de aanhang van de PVV, die almaar groeit, en nu al staat op meer dan twee miljoen. (..) Die Hollanders [die op de PVV stemmen] die in die eigen huizen wonen en een eigen auto hebben en met vakantie kunnen, zijn voor een groot deel *white trash*. (..) Primitieve, rancuneuze, rechtse en extreemrechtse types zonder moraal, zonder principes, zonder idealen; kan het anders worden geformuleerd?”

Aldus schrijver en publiek intellectueel Anil Ramdas, in zijn veel bekritiseerde column “Het Culturele Drama” van 2 februari, 2011. De enige noodzakelijke update is dat het aantal kiezers van de neofascistische Partij voor de Vrijheid (PVV) in 2023 tot 2,5 miljoen is gestegen – en haar potentie is nog vele malen groter.

Laat mij allereerst benoemen wat een verademing het is – en daarmee wat een gemis – om Ramdas vanuit het oogpunt van emancipatorische politiek ondubbelzinnige uitspraken te horen doen over de achtergrond en gevaren van het neofascisme. Hoe anders, anno 2024, waarin de PVV niet alleen de grootste partij is geworden, maar ook wordt geflankeerd door levensgevaarlijke bondgenoten als Forum voor Democratie en JA21, en dan heb ik de voormalige conservatief-liberale en nu *collaborerende* VVD nog niet genoemd.

Collaborerend, ja, zoals tijdens de Tweede Wereldoorlog met de bezetter die geen boodschap had aan de grondvesten van de democratie. Net als een substantieel deel van de media, die Ramdas ook zo feilloos benoemde: Wilders kreeg de normalisering van zijn neofascistische agenda tenslotte niet alleen cadeau van de collaborerende VVD, maar ook van de collaborerende Telegraaf en haar omroep. Alleen was De Telegraaf letterlijk al fout in de oorlog, dus dit is continuïteit, geen stijlbreuk.

De neofascisten maken zelf overigens veel en luid bezwaar maken tegen het gebruik van de term “fascisme.” Martin Bosma, de nieuwe PVV voorzitter van de Tweede Kamer, heeft al aangegeven daar een oplossing voor te hebben.

Even voor de context: Martin Bosma is een racist, een antisemiet en een apologeet van het Apartheidsregime, die de extreemrechtse Hans Janmaat heeft geprobeerd te rehabiliteren en de Nazi-geïnspireerde “omvolkingstheorie” propageert als deel van de zogenaamde “Great Reset”: het idee dat een globale elite, waaronder de *Joods-Hongaarse* filantroop George Soros, middels massamigratie een werelddictatuur tot stand wil brengen.

Deze Martin Bosma, nu Kamervoorzitter, stelt te overwegen woorden als “fascisme” en verwijzingen naar de Tweede Wereldoorlog niet meer toe te staan in het debat. De neofascisten *ontnemen ons letterlijk de woorden* om de werkelijkheid van het fascisme te beschrijven.

Terug naar Ramdas. Essentieel is zijn argument dat economisch determinisme niet volstaat om de motivaties van PVV stemmers te doorgronden. Er is natuurlijk een serieuze woningnood en er zijn groeiende rijen bij de voedselbank. Doch, als je je hier echt zorgen over zou maken, dan stem je de Socialistische Partij (SP), niet Wilders, wiens partij in geen velden of wegen te bekennen is als huurwoningen worden gesloopt of zorgwerkers staken.

Veel PVV-kiezers hebben wel degelijk dat eigen huis, een auto en vakantie. Tevens is het veelgehoorde excuus van PVV-stemmers dat ze voor Wilders kozen omdat ze geen woning kunnen vinden, een logica die hun daadwerkelijke fascistische motivaties nauwelijks verhullen kan.

Het is als de volgelingen van Mussolini die stelden dat ze hem steunden zodat de treinen eindelijk op tijd zouden rijden, niet om socialisten dood te martelen. Er waren vast ook kiezers van Hitler te vinden die graag uit wilden leggen dat ze zich vooral zorgen hadden gemaakt over de staat van het Duitse wegennetwerk. Die “gekke standpunten” over de deportatie van Moslims, excuus, van Joden en communisten, dat was toch gewoon maar Gekke Geert, excuus, ik bedoel, Malle Adolf.

De controverse rondom de tekst van Ramdas die ik citeerde lag vooral in de term *white trash*, die meestal wordt gebruikt als beschrijving van onbeschoftheid en racisme onder de witte arbeidersklasse en onderklasse. Dat hij zelf ook de term “tokkies” gebruikte kan de suggestie weken dat hij die definitie van *white trash* deelde, doch, wat hij in hetzelfde artikel benadrukte is dat je net zo goed, of misschien *juist*, tot de hogere middenklasse kan behoren en nog steeds een immorele rancuneleer uit kan dragen. En daar raakt Ramdas aan iets essentieels. Want mensen stemmen niet primair op neofascistische partijen uit economische zorgen, maar omdat ze streven naar *fascistisch genot*.

Fascistisch genot uit zich in het verlangen naar gecentraliseerd gezag, haat tegen democratische instituten, het tot vijand maken van relatief kwetsbare bevolkingsgroepen met geconstrueerde raciale kenmerken, en het uitdragen van een geweldscultus.

Even ter herinnering: de Partij voor de Vrijheid is geen partij maar een stichting met één enkel lid – Wilders zelf – die democratische instituten als het parlement een “nep-parlement” noemt en rechters “nep-rechters” *behalve* wanneer ze hem volmacht of gelijk geven; de PVV heeft Nederlandse moslims al twee decennia vogelvrij verklaard met fascistisch straatgeweld en verergerd institutioneel racisme tot gevolg; en Wilders draagt een geweldscultus uit door de afgelopen twintig jaar onder meer op te roepen tot het preventief bombarderen van Iran, het ter waarschuwing in de knieschijven schieten van Marokkaans-Nederlandse jongeren door de politie, het bouwen van een tweede Guantánamo Bay in Nederland, het middels staatsgeweld verwijderen van kledingstukken van vrouwelijke moslims, etc.

Dit zijn allemaal feiten en daadwerkelijke beleidsvoorstellen. En daarom noem ik fascisme, fascisme.

Maar om fascisme echt te begrijpen, is kunst in dit geval behulpzamer dan politieke economie. Pier Paolo Pasolini's film *Salò of de 120 dagen van Sodom* uit 1975 in het bijzonder, waarin Italiaanse fascistena in de marionettenstaat Salò, op een landgoed maandenlang een groep jongeren vernederen, martelen en verkrachten. Die film toont de kern van het fascisme: niet dat de trein op tijd moet rijden of het gebruik van geweld ter verdediging van de natie, maar puur fascistisch genot. Geweld op een ander uitoefenen voor het superieure plezier dat het kan, en het staatsapparaat dit zelfs toejuicht. Dat is wat mij betreft de kern van wat Ramdas' identificeerde als de rancune en de *principeloosheid* van het fascisme.

Kunst is ook meteen waar Wilders en andere Europese neofascisten nu vaak nog verschillen van hun twintigste-eeuwse voorgangers: hun neofascistische kunsttheorie is beperkt, en richt zich vooral op het straffen van wat zij als de huidige culturele elite zien. Desalniettemin toonden Hongarije en Polen de afgelopen jaren al dat, naast brute bezuinigingen, de restanten van kunstcentra en musea onder neofascisten in staat zijn ook racistische, antisemitische, homofobe en antifeministische hedendaagse kunst tonen. Emancipatorische kunst daarentegen wordt gekenmerkt door haar kritische vermogen de werkelijkheid te bevragen, te onderzoeken en confronteren, en door *de macht van de verbeelding*: want om een andere werkelijkheid mogelijk te maken moeten we die eerst verbeelden.

Laten we die macht van de kunst nu meer dan ooit uitoefenen. Door te benoemen en zichtbaar te maken, zonder excuses of terughoudendheid, dat fascisme, fascisme is. Door de collaborateurs te benoemen als *collaborateurs*, en vandaag al nieuwe verhalen te schrijven die hen veroordeelt tot de afvalhoop van de geschiedenis. En vooral: door de existentiële noodzaak van een gelijkwaardige wereld en ons verlangen naar een *diepe democratie* steeds opnieuw zichtbaar, voelbaar, hoorbaar, en zo werkelijkheid te maken.

Laat mij afsluiten met drie concrete actiepunten:

Punt 1

Een kabinet waarin de neofascistische PVV als volwaardige organisatie deel van uit kan maken, is nog niet beklonken. De zwakke schakel blijft voorlopig Nieuw Sociaal Contract (NSC) van Pieter Omtzigt. Hij stemde zelf dan wel voor de gedoogconstructie met Wilders in 2010, maar op zijn lijst staan ook rechters, schrijvers, en andere mensen met geloof in rechtstatelijke principes die dus gevoelig zijn voor het argument van collaboratie. Neem 10 minuten de tijd en schrijf een of meerdere van de nummers 5-20 van de lijst van Omtzigt een persoonlijke brief – de email adressen vindt u op tweedekamer.nl. Spreek u uit als “bezorgde burger” en doe een constitutioneel appél: geen coalitie en *geen gedoogsteun*. Zij lezen hun email en zitten elke week aan tafel met hun partijleider. Interne scheuring en twijfel bij Omtzigt koopt tijd.

Punt 2

Die tijd hebben wij nodig om ons te organiseren. Organisaties waar we al deel van zijn kunnen we nu op korte termijn dwingen tot infrastructurele en financiële toezeggingen voor langer dan vier jaar, om een institutionele buffer – een *barricade* – op de richten tegen de neofascisten, zodat zij geen toegang hebben tot bepaalde administratie of reeds aanbesteedde publieke fondsen. In andere woorden: organiseren om te *blokken* en *saboteren*, om zo de neofascisten intern te verscheuren en te dwingen tot publiek falen.

Organiseren betekent ook: lid worden van een progressieve partij, vakbond, omroep of sociale beweging, of een combinatie van allemaal, en het smeden van coalities daartussen door te zoeken naar overstijgende collectieve belangen (zoals antifascisme). Het betekent deel worden van een imperfecte organisatie die, door onze betrokkenheid, versterkt en hervormd kan worden. Partijen maken geen perfecte wereld, maar als wij niet structureel betrokken zijn in politiek, media, sociale organisatie en cultuur, dan kunnen wij op korte termijn geen effectieve tegenmacht vormen en op lange termijn geen nieuwe emancipatorische consensus afdwingen waarmee de neofascisten voor eens en altijd uit het parlement kunnen worden verwijderd.

Punt 3

Aan mijn collega's en kameraden kunstenaars en cultuurwerkers: blijf de horizon verbeelden. Ja, we moeten in het hier en nu doen wat nodig is: zet druk op Omtzigt, wordt lid van een partij, blokkeer en saboteer. Maar we mogen ons niet alleen verliezen in verzet. We moeten ook blijven tonen en vertellen dat *een andere wereld mogelijk is*. Een wereld waar we betekenis vinden in radicale gelijkwaardigheid, gemeenschappelijk bestuur en collectieve emancipatie. Kunst is een van onze machtige instrumenten om die wereld te *verbeelden* en te *organiseren*.